

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle**Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta (HE 246/2020 vp)**

Asiantuntijakuuleminen 24.3.2021

1 Esityksen tausta

Esitys liittyy Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämisen ja tietojärjestelmähankkeen.

Hankkeeseen liittyen on valmisteltu kaksi kokonaisuutta: henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksessa koskevan lain uudistaminen sekä vankeuslakiin ja muihin rikosseuraamusten täytäntöönpanoa koskeviin lakeihin tehtävät, lähinnä menettelytapoja koskevat muutokset. Perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytämistä esitettiin erityisesti henkilötietojen käsittelyä koskevan osuuden vuoksi.

2 Henkilötietojen käsittely Rikosseuraamuslaitoksessa*Yleistä*

Henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettu laki (1069/2015) uusitaisiin kokonaan, koska Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmän uudistuksessa muun muassa rekisterijaottelu ja rekistereiden nimet muuttuisivat. Ehdotettavissa säännöksissä otetaan huomioon sääntelyn yhteensopivuus Euroopan unionin tietosuojasäädösten kanssa, Rikosseuraamuslaitoksen eräät toiminnalliset muutokset sekä viranomaisten välistä tietojen luovuttamista koskevien säännösten täsmentämistarpeet.

Ehdotettava laki olisi erityislaki suhteessa yleiseen tietosuojasetukseen sekä henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettuun lakiin (1054/2018, *rikosasioiden tietosuojalaki*). Rikosseuraamuksen täytäntöönpano ja tutkintavankeuden toimeenpano sisältävät henkilön asemaan kokonaisvaltaisesti ulottuvia toimia. Näistä kertyy paljon ja erilaista täytäntöönpanotehtävissä tarvittavaa tietoa, jonka käsittelyssä yleisen lainsäädännön säännökset eivät ole riittävät.

Kyse on merkittävältä osiltaan hyvin arkaluonteisista tiedoista. Erityislainsäädäntö on välttämätöntä. Tämä välttämättömyys koskee myös eräitä muita kuin rikosseuraamusta suorittavia henkilöitä heidän ollessaan yhteydessä vankilassa oleviin henkilöihin tai heidän käydessään vankilassa. Heitä koskevat tiedot ovat tai voivat olla osittain arkaluonteisia sillä tavoin, ettei yleislainsäädäntöä pidetä riittävänä, vaan henkilötietojen käsittelyn tulee tapahtua erityislainsäädännön nojalla. Rikosseuraamuslaitoksen laissa säädettyjen tehtävien toteuttamiseksi näiden tietojen käsittely on välttämätöntä.

Nyt käsiteltävänä olevaan lakiin otettaisiin sellaisinaan hallituksen esityksen 6/2020 vp:stä annetun eduskunnan vastauksen 18/2021 vp:n mukaiset, myös nyt käsittelyssä olevan esityksen säännösten muutokset ja muotoilut, jotka koskevat muun muassa laitostajärjestyksen ja laitosturvallisuuden kannalta välttämättömien tallenteiden käsittelyä, turvallisuustietorekisterin käsittelyä ja Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuutta pyynnöstä ja oma-aloitteisesti luovuttaa tiettyjä tietoja tietyille viranomaisille.

Esityksen keskeiset ehdotukset

Eri rikosseuraamusten täytäntöönpanoa koskevat tiedot yhdistettäisiin yhteen rekisteriin. Tämä lisäisi selkeyttä ja tukisi täytäntöönpanon prosessiluonneta. Tietojen käsittelyoikeus rajattaisiin vain omien virkatehtävien hoitamisen edellyttämään käsittelyyn. Lisäksi rekisterin tietosisältöjä täsmennettäisiin.

Ehdotetussa 9 §:ssä määriteltäisiin Rikosseuraamuslaitoksessa käsiteltävät sosiaalihuollon tiedot nykyistä tarkemmin. Kyse olisi yhtäältä sosiaaliviranomaisilta saaduista tiedoista, joita Rikosseuraamuslaitos tarvitsee seuraamusselvityksen laatimisessa sekä rangaistusajan suunnitelman laatimisessa, muuttamisessa ja toteuttamisessa. Toisaalta Rikosseuraamuslaitoksen työssä kertyy sosiaalihuollollista tietoa, muun muassa päihdehuollon palveluiden käytöstä ja elämänhallintaa edistävien tukitoimien yhteensovittamisesta. Ehdotetussa 13 §:ssä täsmennettäisiin näiden tietojen käsittelyoikeuksia: varsinaisia sosiaalihuollon tietoja voisivat käsitellä ainoastaan sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä kyseisiä tietoja päätöksenteossa tarvitsevat asian esittelijä ja ratkaisija. Sosiaalihuollon ammattihenkilöt kirjaisivat kyseisistä tiedoista tarvittavat asiat rangaistusajan suunnitelmiin sillä tavoin yleispiirteisesti, etteivät ne enää sisällä varsinaisia sosiaalihuollollisia tietoja. Sosiaalihuollon tietojen käsittelyä koskevat säännösehdotukset on käyty läpi sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kanssa.

Tietojen saamista ja luovuttamista koskevat säännökset säilyisivät pääosin nykyisennä. Jonkin verran lisättäisiin Rikosseuraamuslaitoksen oma-aloitteisen tietojen luovuttamisen mahdollisuutta. Tällainen mahdollisuus olisi jatkossa myös muun muassa ulosottoviranomaisille, Rajavartiolaitokselle ja maahanmuuttoviranomaisille niiden ydintekävien hoitamiseksi. Tietojen saamista ja luovuttamista koskevat säännösehdotukset on käyty läpi ko. viranomaisten kanssa. Osaa näistä säännöksistä on muutettu eduskunnan vastauksessa EV 18/2021 vp.

Henkilötietojen luovuttamiseen teknisten rajapintojen ja katseluyhteyksien välityksellä sovellettaisiin julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annettua lakia.

Tietojen saamiseen ja luovuttamiseen liittyy kaksinkertaisen säätämisen ongelma: tiedonsaannista on monessa asiassa säädetty sekä saajan että luovuttajan lainsäädännössä. Valmistelussa tämä ongelma on havaittu. Kuitenkin tiedonsaannin ja tietojen luovuttamisen yksinkertaisen sääntelyn tavoitteen toteuttaminen edellyttäisi viranomaisten välistä tietojen saamista ja luovuttamista koskevan lainsäädännön kokonaisuuden samanaikaista tarkastelua. Mainitun säätämistavan omaksuminen vain yhden toimijan lainsäädännössä ei välttämättä toimisi niin, ettei viranomaisten väliseen tietojenvaihtoon jäisi sääntelemättömiä osia.

EU:n tietosuojasäännöksissä korostetaan muun muassa vanhentuneiden tietojen poistamisen tärkeyttä. Ehdotuksen 31 §:n 1 momentissa esitetään lyhennettäväksi seuraamisen suorittamiseen liittyvien valvontaa ja toimintaa koskevien tietojen poistoaika nykyisestä 10 vuodesta 5 vuoteen siitä lukien, kun henkilö on viimeksi vapautunut Rikosseuraamuslaitoksen yksiköstä tai lopettanut yhdyskuntaseuraamuksen suorittamisen. Jos henkilö tämän jälkeen alkaa suorittaa uutta seuraamusta, vanhoilla tiedoilla ei ole merkitystä suunniteltaessa uutta rangaistuskautta. Rangaistusaikoihin ja vankeuskertaisuuteen liittyvät tiedot säilytettäisiin edelleen 10 vuoden ajan. Niin ikään lyhennettäisiin tapaa- ja tapaamiskieltorekisterin poistoaika 5 vuodesta 2 vuoteen ja turvallisuustietorekisterin poistoaika 10 vuodesta 5 vuoteen. Laissa säädettäisiin edelleen rekisterinpitäjän velvollisuudesta tarkistaa rekisterin sisältämien tietojen tarpeellisuus säädetyin väliajoin.

Rekisteröidyn tarkastusoikeuden toteuttamisen rajoittamisessa ehdotetaan 37 §:ssä säilytettäväksi voimassa olevan lainsäädännön mukaiset erityissäännökset. Kyse olisi yleistä lainsäädäntöä tiukemmista menettelytavoista, jotta Rikosseuraamuslaitoksen rekistereiden arkaluonteisten tietojen päätyminen ulkopuolisille voitaisiin estää mahdollisimman hyvin. Tarkastusoikeutta olisi käytettävä henkilökohtaisesti. Lisäksi rekisterinpitäjä voisi rajoittaa tarkastamisen tapaa esimerkiksi niin, ettei rekisteröidylle anneta tulostetta tai muuta kirjallista dokumenttia tarkastettavista tiedoista. Tätä on pidetty käytännön työssä tärkeänä, koska luovutettavat tulosteet saattavat olla vankilaturvallisuuden kannalta ongelmallisia. Vankia voidaan esimerkiksi painostaa tai kiristää joko tulosteesta ilmenevillä seikoilla tai hankkimaan tuloste asianosaisjulkisuuteensa kuuluvista asioista. Oikeusministeriö pitää ehdotetun 37 §:n erityissääntelyä välttämättömänä edellä tode-
tuista syistä. Säännös ei rajoittaisi rekisteröidylle muussa lainsäädännössä säädettyjen oikeusturvan toteuttamisen keinojen käyttöä.

3 Voimaantulo

Lainmuutosten voimaantulon ja Rikosseuraamuslaitoksen uuden tietojärjestelmän käyttöönoton on perusteltua tapahtua samaan aikaan. Hallituksen esityksessä voimaantuloajankohdaksi on mainittu toukokuu 2021. Tietojärjestelmähankkeen viivästymisen vuoksi lakien voimaantulo tapahtuisi syyskuussa 2021.